

MILENA KINDZIUK

NOWA KONCEPCJA PATRIOTYZMU W UJĘCIU JANA PAWŁA II

Powszechnie wiadomo, że papież Jan Paweł II w swych przemówieniach i homiliach stosunkowo często mówił o miłości do ojczyzny, i że był wiernym propagatorem polskości. Należy jednak sobie uświadomić, że znacznie pogłębił on i rozszerzył rozumienie patriotyzmu. Można nawet stwierdzić, że stworzył jego nową, oryginalną koncepcję. Niewątpliwie, w jego wypowiedziach przewija się powszechnie pojęcie patriotyzmu jako postawy przywiązania i miłości do ojczyzny oraz troski o jej dobro i przyszłość¹.

Jest obecne także rozumienie tej postawy jako chrześcijańskiej cnoty, jak od wieków podkreślano w nauczaniu Kościoła. Już św. Tomasz z Akwinu uznał patriotyzm „za tak ważną cnotę, że wyodrębnił ją spośród innych cnót społecznych”² i określał mianem *pietas* (miłość, oddanie). Tłumaczył, że po Bogu i rodzicach, to właśnie ojczyźnie człowiek zawdzięcza najwięcej: „język, tradycję, kulturę, osobowość etniczną, etos”³. Na ten temat wypowiedział się także

¹ Tak najczęściej definiuje się patriotyzm jako przywiązanie do narodu i państwa i jest wyrazem woli człowieka. Jak pisze A. Zwoliński, „Źródłosłów tego słowa wiąże się z greckim określeniem *patriotes*, które dotyczy społeczności jednojęzycznej na małym terytorium, chociaż niektórzy wiążą je ze słowem łacińskim *patria* – co oznaczałoby raczej ojcowiznę lub dziedzictwo”. A. Z w o l i ń s k i, *Wprowadzenie do rozważań o narodzie*, Kraków 2005, s. 141.

² Tamże, s. 145.

³ Tamże.

Sobór Watykański II, który zachęcał, by „obywatele pielęgowali wielkodusznie i wiernie miłość ojczyzny, jednak bez ciasnoty duchowej, tak by zawsze mieli również wzgląd na dobro całej rodziny ludzkiej, którą łączą w jedno różne więzy między plemionami, ludami i narodami”⁴. Również w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* znalazło się stwierdzenie, że „miłość ojczyzny i służba dla niej wynikają z obowiązku wdzięczności i porządku miłości”⁵. Wreszcie, zachęta do miłości Ojczyzny pojawiała się często w ostatnich dziesięcioleciach w nauczaniu Kościoła w Polsce. Charakterystyczny jest list, jaki w 1972 wydał Episkopat Polski „o chrześcijańskim patriotyzmie”. Biskupi podkreślali w nim, że patriotyzm stanowi rodzaj cnoty chrześcijańskiej, wyznacza go bowiem „miłość najszlachetniejsza”, która wyraża się nie tylko w głębokim przywiązaniu do ojczyzny, w trosce o „najwyższy rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny, ale także rozwój duchowy i religijny”⁶.

Podobne elementy pojęcia patriotyzmu można odnaleźć w nauczaniu Jana Pawła II. Zarazem papież wprowadził nowe rysy, które warto są podkreślić.

1. OJCZYŻNA TO MATKA I OJCIEC

Przed wszystkim, znaczenie patriotyzmu Jan Paweł II wiązał z niepowtarzalną wartością, jaką ma „ojczyzna”. O tej wartości ojczyzny pisał tak w książce *Pamięć i tożsamość*: „Ojciec jest tym, który wraz z matką daje życie nowej istocie ludzkiej. Ze zrodzeniem

⁴ Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, 75, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002.

⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 2239, Pallottinum, Poznań 1994, s. 510.

⁶ *List Episkopatu Polski o chrześcijańskim patriotyzmie z 5 września 1972 roku*. Z nauczania Episkopatu wynikało, że patriotyzm to także „przyczynianie się do zwiększania bezpieczeństwa duchowego w naszej ojczyźnie”. J. S a l i j, *Patriotyzm dzisiaj*, Poznań 2005, s. 24.

przez ojca i matkę wiąże się pojęcie ojcowizny, które stanowi tło dla terminu ojczyzna⁷.

Termin „ojczyzna” nie jest więc pojęciem abstrakcyjnym. Wyrowadzony od pojęcia ojca, nabiera głębszego, konkretnego znaczenia. Staje się on dla Jana Pawła II – jak zauważa bp Grzegorz Ryś – „słowem konkretnym w domu, w którym uczymy się rozumieć własne zwyczaje i tradycje. Czy będzie bronił abstrakcyjnych granic ktoś, kto nie zna wartości progu własnego domu? W pojęciach Ojczyzny i Narodu kryją się źródłowo uświadamiające tę prawdę słowa: ojczyzna – ojciec; naród – ród; rodzic, rodzina”⁸.

Takie ujęcie pozwala Papieżowi na ściśle odniesienie Ojczyzny do Ewangelii, w której słowo „Ojciec” jest przecież kluczowe i występuje najczęściej. Stąd też Jan Paweł II pisał o teologii Ojczyzny. „Nauczanie Chrystusa zawiera w sobie najgłębsze elementy teologicznej wizji zarówno ojczyzny, jak i kultury”⁹.

Jan Paweł II nie zatrzymał się jednak na samym tylko ojcostwie. Zwracał uwagę, że w Biblii Ojciec przynosi światu „szczególną ojcowiznę, niezwykle dziedzictwo”¹⁰, czyni to jednak za pośrednictwem kobiety, która jest matką: „Całe chrześcijaństwo w swym uniwersalnym wymiarze jest tą ojcowizną, w której bardzo znaczący jest udział Matki”¹¹. I właśnie Matką jest dla Papieża Ojczyzna. Mówił o tym wprost: „To jest moja matka, ta Ojczyzna!”¹². Papież zwracał uwagę na swoją nierozzerwalną łączność z narodem, która ma swoje źródło w pochodzeniu od tej samej matki: „Ojczyzna jest matką!

⁷ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005, s. 74.

⁸ G. Ryś, *Ojczyzna i naród w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Aspekt wychowawczy umiłowania Ojczyzny i Narodu w myśli Papieża Jana Pawła II. Materiały XVII Ogólnopolskiego Forum Szkół Katolickich*, Częstochowa 2006, s. 37.

⁹ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, dz. cyt., s. 68.

¹⁰ Tamże, s. 68.

¹¹ Tamże.

¹² Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie mszy św. na lotnisku w Małowie koło Kielc*, z dn. 3 czerwca 1991 r. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/14kielce_03061991.html (dostęp: 10.04.2017).

Całe pokolenia nam pokazały to dziedzictwo, zwłaszcza w okresach, kiedy ta Ojczyzna była doświadczana, upokarzana, nauczyły nas pod względem jeszcze większej miłości do tej matki w żałobie, aniżeli do tej dawnej, wspaniałej, ozdobionej królewską godnością jej władzy, matki – Pierwszej Rzeczypospolitej¹³.

Tak jak dziecko całuje matkę na powitanie, tak pełen miłości i szacunku pocałunek należy się również innej matce – ziemi ojczystej. Stąd pierwszym gestem Papieża, który przybywał z pielgrzymką do Ojczyzny, był pocałunek polskiej ziemi. Natomiast podczas jednej z pielgrzymek, w 1983 roku, Papież podjął dłuższą refleksję na ten temat: „Pierwszym słowem, wypowiedzianym w milczeniu i na klęczkach, był pocałunek tej ziemi: ojczystej ziemi. Czynię tak na początku każdej wizyty duszpasterskiej przez cześć dla samego Stwórcy oraz dla synów i córek ziemi, do której przybywam”¹⁴ – podkreślał Jan Paweł II, tłumacząc, że pocałunek złożony na ziemi polskiej ma dla niego sens szczególnie: „Jest to jakby pocałunek złożony na rękach matki, albowiem Ojczyzna jest naszą matką ziemską”¹⁵. Widać więc, jak bardzo „pojmwowanie patriotyzmu w myśli Papieża ma treść wyłącznie pozytywną”¹⁶.

Jan Paweł II czynił analogie między Matką Ojczyzną a Macierzyństwem Maryi. Gdy przemawiał na Wałach Jasnej Góry, podkreślał, że przybył tu, aby przyłożyć swe pasterskie ucho i usłyszeć jak bije serce Ojczyzny w Sercu Matki. „Trzeba przykładać ucho do tego świętego miejsca, aby czuć, jak bije serce narodu w Sercu Matki. Bije zaś ono, jak wiemy, wszystkimi tonami dziejów, wszystkimi

¹³ Jan Paweł II, *Przemówienie II do Polaków w Watykanie, 22.10.1987 r.*, (<http://wpolityce.pl/kosciol/333980-to-jest-moja-matka-ta-ojczyzna-top-10-najwazniejszych-wezwan-sw-jana-pawla-ii-do-polakow-wideo> (dostęp: 11.04.2017)).

¹⁴ Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne podczas drugiej pielgrzymki do Ojczyzny w 1983 r.*, <http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/539/pos/2/haslo/patriotyzm> (dostęp: 11.04.2017).

¹⁵ Tamże.

¹⁶ J. Jaworski, *Podstawy patriotyzmu Jana Pawła II*, Lublin 2012, s. 61.

odgłosami życia”¹⁷ – mówił Papież. Był przekonany, że jeżeli ktoś chce się dowiedzieć, „jak płyną te dzieje w sercach Polaków”, powinien „przyłożyć ucho do tego miejsca. Trzeba usłyszeć echo życia całego narodu w Sercu jego Matki i Królowej!”¹⁸. W jego rozumieniu zatem, nie byłoby polskiego patriotyzmu bez ukochania Matki Bożej i Jej polskiej stolicy – Jasnej Góry. To Jej, Królowej Polski, zawierzył Papież siebie i ojczyznę. Pielgrzymowanie do Niej określił piękną polską tradycją religijną i narodową, a Jasną Górę wskazywał jako miejsce, gdzie Polacy mogą zawsze czuć się wolni. W podobnym duchu wypowiadał się również w czasie swej ostatniej pielgrzymki do Ojczyzny, w 2002 roku, w przejmującej homilii w Kalwarii Zebrzydowskiej, gdzie przed cudownym wizerunkiem Matki Bożej Kalwaryjskiej wspominał znaczenie tego miejsca dla Polaków w czasie zaborów i gdy nawoływał Polaków do miłości do Ojczyzny i do jedności.

Pierwszą zmienną cechą jest rozumienie patriotyzmu w odniesieniu do ojca.

2. PRZYKAZANIE MIŁOŚCI DO OJCZYZNY

Drugim ważnym elementem pojęcia „patriotyzm” w ujęciu Jana Pawła II jest mocne osadzenie w teologii i powiązanie go z Dekalogiem. Tak jak czwarte przykazanie nakazuje czcić ojca i matkę, tak to samo przykazanie wymaga troski o Ojczyznę.

Nowe, oryginalne rozumienie patriotyzmu przez Papieża polega na ścisłej korelacji patriotyzmu i Dekalogu, czyli dwóch, zdawałoby się odrębnych rzeczywistości. Papież wprost mówi, że patriotyzm ma wartość moralną i że „wchodzi w zakres czwartego przykazania, które zobowiązuje nas, aby czcić ojca i matkę”¹⁹. Widać jak bardzo myślenie papieskie jest spójne, jak ściśle wiąże się wywód

¹⁷ M. Maciołka (red.), *Jan Paweł II w Polsce, 2-10 czerwca 1979. Przemówienia. Reportaże. Sprawozdania*, Poznań 1982, s. 75-76.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, dz. cyt., s. 71.

o Ojczyźnie jako matce i ojcu, by dojść do rozumienia patriotyzmu w kontekście Dekalogu. Tę prawdę trudno było niekiedy zrozumieć w różnych momentach dziejów, kiedy to zaangażowanie na rzecz dobra Ojczyzny interpretowano jako walkę stricte polityczną, na pewno nie mającą nic wspólnego z Ewangelią. Tymczasem to Ewangelia, jak dowodził Papież, „nadała nowe znaczenie pojęciu ojczyzny. Ojczyzna w swoim pierwotnym sensie oznacza to, co odziedziczyliśmy po ziemskich ojcach i matkach. Ojcowizna, którą zawdzięczamy Chrystusowi, skierowuje to, co należy do dziedzictwa ludzkich ojczyzn i ludzkich kultur, w stronę wiecznej ojczyzny”²⁰.

Miłość do ziemskiej Ojczyzny Papież uznawał za początek nowej ojczyzny w dziejach ojczyzn i pisał w tym kontekście o „ojczyźnie niebieskiej” czy „wiecznej”²¹. W ten sposób patriotyzm Papież ukierunkował także w kierunku eschatologii. Ofiarna miłość do Ojczyzny ostatecznie przyczynia się do zbawienia wiecznego. W tym duchu Jan Paweł nauczał, gdy w 1999 roku w polskim parlamencie apelował do świeckich katolików, by nie „rezygnowali z udziału w polityce, czyli w różnego rodzaju działalności gospodarczej, społecznej i prawodawczej, która w sposób organiczny służy wzrastaniu wspólnego dobra (*Christifideles laici*, 42). Wraz ze wszystkimi ludźmi mają przepajać duchem Ewangelii rzeczywistości ludzkie, wnosząc w ten sposób swój specyficzny wkład w pomnażanie dobra wspólnego. Jest to ich obowiązek sumienia wynikający z chrześcijańskiego powołania”²². Patriotyzm to dla Jana Pawła II troska o wolność, która jest nie tylko dana, ale również zadana. Zaangażowanie w sprawy Ojczyzny musi być tożsame z przestrzeganiem zasad Dekalogu w życiu publicznym, z czego wynika na przykład bezwzględna troska o poszanowanie ludzkiego życia.

Takie ujęcie patriotyzmu w ocenie Jana Pawła II pozwala lepiej zrozumieć postawy poświęcenia życia dla Ojczyzny czy podejmowanie

²⁰ Tamże, s. 68-69.

²¹ Tamże, s. 69.

²² Jan Paweł II, *Przemówienie w Parlamencie, Warszawa, dn. 11 czerwca, 1999 r.*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/warszawa_1_11061999.html (dostęp: 3.04.2017).

dla niej wyrzeczeń. Pozwala także głębiej pojąć motywy działania wielu patriotów na rzecz Ojczyzny, jak choćby ks. Ignacego Skorupki, który zginął w bitwie pod Ossowem w 1920 roku, czy bł. ks. Jerzego Popiełuszki, który w latach osiemdziesiątych XX wieku w stanie wojennym odprawił w Warszawie słynne Msze za Ojczyznę. Potrzeba takich działań zrodziła się właśnie z patriotycznych pobudek, ale rozumianych w głębszej, ewangelicznej perspektywie. W takim zresztą kontekście Jan Paweł II o tym wielokrotnie mówił, jak choćby wtedy, gdy przypominał o obowiązku pamięci o heroizmie naszych przodków w czerwcu 1999 roku, poświęcając pomnik Armii Krajowej w Warszawie albo odwiedzając cmentarz bohaterów Bitwy Warszawskiej w Radzyminie. Odnosząc się do własnego życia, przypominał wówczas: „Wiedziecie, że urodziłem się w roku 1920, w maju. W tym czasie bolszewicy szli na Warszawę. Dlatego noszę w sobie od urodzenia wielki dług w stosunku do tych, którzy wówczas podjęli walkę z najeźdźcą i zwyciężyli, płacąc za to swoim życiem”²³. To z poszanowania zasad ewangelicznych wynika konieczność zachowania pamięci o bohaterskich przodkach swego narodu oraz spłacenia długu wdzięczności wobec Ojczyzny. „Papież nigdy nie oddzielał miłości Chrystusa od miłości do Polski, do narodowych dziejów, do piękną języka polskiego, do bogactwa kultury Polaków, do ojczystej ziemi. Dlatego patriotyzm Jana Pawła II swe ostateczne źródło ma w miłości Bożej”²⁴. Patriotyzm w ujęciu Jana Pawła II to patriotyzm „konkretny i realistyczny w powinnościach, a zarazem ugruntowany w chrześcijaństwie”²⁵.

²³ *Przemówienie Ojca Świętego Jana Pawła II podczas nawiedzenia cmentarza Ofiar Wojny 1920 r.*, w: *Bóg jest miłością (J 4,16). VII pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny*, Olsztyn 1999, s. 183.

²⁴ J. J a w o r s k i, *Patriotyzm Jana Pawła II* (z dr. Janem Jaworskim – zasłużonym działaczem polonijno-katolickim mieszkającym w Chicago, który w 2011 r. na Polskim Uniwersytecie w Londynie obronił pracę doktorską na temat patriotyzmu Jana Pawła II – rozmawia Janusz Kopec), „Niedziela”, nr 29(2012), s. 18-19.

²⁵ J. J a w o r s k i, *Podstawy patriotyzmu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 122.

3. JĘZYK, KULTURA I NARÓD

Wreszcie, w ujęciu Jana Pawła II patriotyzm obejmuje także miłość do ojczystej kultury. Ziemia ojców, czyli ojcowizna, jest nią nie tylko w sensie dziedzictwa materialnego. Ojcowizna to dla Papieża także dziedzictwo duchowe, narodowa kultura, tradycja. „Nawet wówczas, gdy Polaków pozbawiono terytorium, a naród został podzielony, dziedzictwo duchowe, czyli kultura przejęta od przodków, przetrwało w nich”²⁶. Nic więc dziwnego, że w nauczaniu patriotycznym Ojca Świętego niezwykle ważne miejsce zajmuje kultura narodowa.

Patriotyzm to dla Papieża także troska o kulturę, ale szeroko rozumianą: a więc najpierw jako troska o język, który pozwala przekazać treści własnej kultury. „Za jego pomocą człowiek wypowiada prawdę o świecie i o sobie samym (...), komunikuje się z innymi, a to służy wymianie myśli, głębszemu poznaniu prawdy, a przez to samo również pogłębianiu i gruntowaniu własnej tożsamości”²⁷. Język pomaga wyrażać kulturę, ona zaś jest warunkiem istnienia narodu.

Twierdzenie Jana Pawła II, że „każdy naród żyje dziełami swojej kultury”²⁸, wydaje się więc oczywiste. Z drugiej strony jednak widać nowe ujęcie przez Jana Pawła II patriotyzmu w odniesieniu do dzieł narodowej kultury, sztuki, literatury. Papież wprost pisał bowiem, że patriotyzm to nie tylko „umiłowanie tego, co ojczyste, umiłowanie historii, tradycji, języka czy samego krajobrazu ojczystego”²⁹, ale również że „jest to miłość, która obejmuje dzieła rodaków i owoce ich geniuszu”³⁰. W tym kontekście Papież przywoływał w Gnieźnie w 1979 roku najstarszą polską pieśń religijną – *Bogurodnicę*,

²⁶ Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w siedzibie UNESCO (Paryż, 2 czerwca 1980)*, <http://www.centrumjp2.pl/wp-content/uploads/2015/01/PRZYSZ%C5%81O%C5%9A%C4%86-CZ%C5%81OWIEKA-ZALE%C5%BBY-OD-KULTURY-Jan-Pawe%C5%82-II-.pdf> (dostęp: 12.04.2017).

²⁷ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, dz. cyt., s. 81.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, s. 71.

³⁰ Tamże, s. 72.

przypominając, że jest to „najstarszy pomnik polskiej literatury”³¹ i tłumacząc zarazem, że to nie tylko pieśń, ale „równocześnie wyznaczenie wiary, polski symbol, polskie Credo (...). Główne prawdy wiary i zasady moralne weszły w nią”³². W książce *Pamięć i tożsamość* Jan Paweł II dodał, że pieśń *Bogurodzica* „stała się hymnem narodowym, który jeszcze pod Grunwaldem prowadził zastępy polskie i litewskie do walki z Krzyżakami”³³. Wspomniał też w kontekście patriotyzmu kulturowego łaciński hymn *Gaude Mater Polonia*. „Wiadomo, że łacina przez długi czas była obok polszczyzny mową kultury polskiej. Po łacinie były pisane poezje, jak na przykład Janicjusza czy traktaty polityczno-moralne na przykład Andrzeja Frycza-Modrzewskiego czy Stanisława Orzechowskiego, wreszcie dzieło Mikołaja Kopernika *De revolutionibus orbium coelestium*”³⁴.

Papież w tym kontekście przywoływał również dzieła polskiej literatury pięknej XVI wieku, m.in. Mikołaja Reja czy Jana Kochanowskiego, także najbardziej znane utwory literackie XIX wieku, dzieła wybitnych romantyków: Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Norwida i dowodzi, że to wielkie dziedzictwo artystyczne narodu wpisuje się w pojęcie Ojczyzny. W rządzie wybitnych twórców Papież umieszczał również pisarzy młodopolskich, jak Wyspiańskiego czy malarzy: Grottgera, Matejkę, Malczewskiego. To właśnie polska kultura pozwoliła Ojczyźnie odzyskać niepodległość w 1918 roku. „Widać, że w obrębie pojęcia ojczyzna zawiera się jakieś głębokie sprzężenie pomiędzy tym, co duchowe, a tym, co materialne, pomiędzy kulturą a ziemią”³⁵. Patriotyzm zatem to dla Papieża lektura *Wesela* Wyspiańskiego, znajomość kodów kulturowych wytworzonych przez Mickiewicza, to właściwe odczytywanie znaczeń słów i przekazywanie światu piękna, które – jak pisał Papież w *Liście do*

³¹ Maciołka M. (oprac.), *Jan Paweł II w Polsce, 2-10 czerwca 1979. Przemówienia. Reportaże. Sprawozdania*, Poznań 1982, s. 68.

³² Tamże.

³³ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, dz. cyt., s. 88.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, s. 67.

artystów, przywołując słowa Norwida – „na to jest, by zachwycalo/ Do pracy – praca, by się zmartwych-wstało”³⁶. Artysta to według Jana Pawła II ktoś, kto w szczególny sposób obcuje z pięknem. „W bardzo realnym sensie można powiedzieć, że piękno jest jego powołaniem, zadaniem mu przez Stwórcę wraz z darem «talentu artystycznego». Rzecz jasna, także ten talent należy pomnażać, zgodnie z wymową ewangelicznej przypowieści o talentach”³⁷. To w imię miłości do Ojczyzny talentów nie można zmarnować. Ich rozwijanie i pomnażanie stanowi powinność, „ażeby służyć bliźniemu i całej ludzkości”³⁸.

Tak rozumiana troska o Ojczyznę pozwala dostrzec, że „człowiek żyje prawdziwie ludzkim życiem dzięki kulturze. Jego życie jest kulturą również i w tym znaczeniu, że poprzez nią człowiek odznacza się i odróżnia od całej reszty istnień wchodzących w skład widzialnego świata: człowiek nie może obejść się bez kultury. Kultura jest właściwym sposobem istnienia i bytowania człowieka”³⁹. Ojczyzna jako dobro wspólne jest też „wielkim obowiązkiem”⁴⁰, jak wielokrotnie mówił Papież, trawestując słowa C.K. Norwida: „Ojczyzna to wielki zbiorowy obowiązek”⁴¹. Stąd Jan Paweł II tak wiele razy przywoływał w swoich przemówieniach utwory literackie, które ukazują bohaterskie postawy Polaków walczących o wolność Ojczyzny, zdolnych do największych ofiar w imię miłości do niej i dobrze rozumianego patriotyzmu.

Oczywiste jest w tym kontekście, że Papież dostrzegał nierozdzielny związek pojęcia patriotyzmu z narodem. Wyraźnie pisał o tym w swej książce *Pamięć i tożsamość*: „Naród i ojczyzna pozostają

³⁶ Zob. Jan Paweł II, *List do artystów*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/do_artystow_04041999.html (dostęp: 8.04.2017).

³⁷ Zob. tamże.

³⁸ Zob. tamże.

³⁹ Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w siedzibie UNESCO, Paryż, 2 czerwca 1980 r.*, dz. cyt.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, dz. cyt., s. 72.

⁴¹ C.K. Norwid, *Memoriał o młodej emigracji*, w: C. K. Norwid, *Pisma wybrane*, (oprac.) J. W. Gomułicki, t. 4, Warszawa 1968, s. 451.

rzeczywistościami nie do zastąpienia”⁴². Patriotyzm oznacza bezwzględnie przywiązanie nie tylko do ojczyzny, ale i do narodu rozumianego przez Jana Pawła II jako „społeczność, która znajduje swoją ojczyznę w określonym miejscu świata i która wyróżnia się wśród innych własną kulturą”⁴³.

W swej książce Papież stawia tezę, że „narodu nie można niczym innym zastąpić w dziejach ludzkości (...) Nie można zastąpić narodu państwem, chociaż naród pragnie zaistnieć jako państwo”⁴⁴. Na dowód Jan Paweł II przywołał fragment *Wyzwolenia* Wyspiańskiego: „Naród musi istnieć jako państwo”.

Nowością jest teologiczne rozumienie narodu przez Papieża, tak jak nowe było powiązanie patriotyzmu z Dekalogiem. Na przykładzie Starego Testamentu i dziejów narodu wybranego Jan Paweł II wyjaśnia pojęcie teologii narodu. Dowodzi, że dzieje rodu Abrahama, przez Izaaka, Jakuba, do Mojżesza dają początek narodowi izraelskiemu, co ma wymiar duchowy, gdyż dzięki temu Bóg objawia się światu. Następnie, z tego narodu rodzi się Mesjasz, co sprawia, że „tajemnica Wcielenia, fundament Kościoła, należy do teologii narodu”⁴⁵. Jan Paweł II podkreśla też, że „historia wszystkich narodów niesie w sobie wezwanie, by przejść w historię zbawienia. Chrystus bowiem po to przyszedł na świat, by przynieść zbawienie wszystkim ludziom”⁴⁶.

Nowy wymiar pojęcia patriotyzm przejawia się u Jana Pawła II zatem w wizji historii jako wezwania skierowanego do wszystkich narodów by weszły na drogę historii zbawienia. A przez to kieruje ku eschatologii: „Dzieje wszystkich narodów niosą w sobie szczególnie zapis eschatologiczny”⁴⁷.

⁴² Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, dz. cyt., s. 73.

⁴³ Tamże, s. 74.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże, s. 76.

⁴⁶ Tamże, s. 77.

⁴⁷ Tamże, s. 80.

WNIOSKI

Analiza tekstów Jana Pawła II na temat Ojczyzny pokazuje nie tylko nowe ujęcie patriotyzmu w tak wyraźnym odniesieniu do ojca i matki, kultury i narodu, ale również ścisłą korelację miłości do Ojczyzny z Ewangelią i Dekalogiem.

Mówiąc o nowym ujęciu patriotyzmu w nauczaniu Papieża, trzeba jednak wspomnieć, że pojęcie to było mu bliskie od czasów jego młodości. Jeszcze jako kard. Karol Wojtyła pisał w poemacie z 1974 roku pt. *Myśląc Ojczyzna*: „Ojczyzna – kiedy myślę – wówczas wyrażam siebie i zakorzeniam, / mówi mi o tym serce, jakby ukryta granica, która ze mnie przebiega ku innym, / aby wszystkich ogarniać w przeszłość dawniejszą niż każdy z nas: / z niej się wyłaniam... gdy myślę Ojczyzna – by zamknąć ją w sobie jak skarb”.

Cała twórczość Karola Wojtyły – poety, a także teksty biskupa i kardynała Wojtyły stanowiły preludium do rozumienia patriotyzmu przez Jana Pawła II, była niejako dojrzewaniem do patriotyzmu w ujęciu Papieża. Głębię tego pojęcia zawarł on także w swoim przesłaniu wyrażonym po raz ostatni na polskiej ziemi, gdy 19 sierpnia 2002 roku mówił w Krakowie: „Ojczyzno moja kochana, Polsko, Bóg Cię wywyższa i wyszczególnia, umiej być wdzięczna”.

Streszczenie

Pojęcie „patriotyzm” w powszechnym rozumieniu oznacza postawę przywiązania i miłości do ojczyzny oraz troski o jej dobro i przyszłość. Na ten temat wiele miejsca w swym nauczaniu poświęcił papież Jan Paweł II, znacznie jednak rozszerzając znaczenie słowa „patriotyzm”. Nie ulega wątpliwości, że stworzył on nową, oryginalną koncepcję patriotyzmu. Niniejszy artykuł stanowi analizę papieskich wypowiedzi na ten temat i próbę odpowiedzi na pytanie, co w ujęciu Jana Pawła II oznacza odniesienie patriotyzmu do trzech aspektów: do ojcowizny, do Dekalogu oraz do kultury. Pozwala też lepiej zrozumieć, w jakim sensie Papież mówił o teologii Ojczyzny i dlaczego patriotyzm ma dla niego wartość moralną.

New concept of patriotism in the view of John Paul II

Summary

The concept of “patriotism” in general means the attitude of attachment and love for the homeland and the concern for its good and future. On this subject, Pope John Paul II devoted much space in his teaching, but he extended the meaning of the word “patriotism”. There is no doubt that he created a new, original concept of patriotism. This article is an analysis of the papal statements on this topic and is an attempt at answering the question of what John Paul II means to refer to patriotism in three aspects: homeland, the Decalogue and culture. It also allows us to better understand in what sense the Pope spoke about the theology of the homeland and why patriotism has a moral value for him.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, patriotyzm Jana Pawła II, miłość do Ojczyzny, ojcowizna, Dekalog, patriotyzm i kultura, pamięć i tożsamość, teologia Ojczyzny

Keywords: John Paul II, patriotism of John Paul II, love for homeland, fatherhood, Decalogue, patriotism and culture, memory and identity, theology of Homeland

Nota o autorze: Milena Kindziuk, doktor nauk humanistycznych w zakresie historii; wykładowca na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Autorka książek, m.in. biografii kard. Józefa Glempa *Ostatni taki Prymas*; Emilii Wojtyłowej *Matka Papieża*; Marianny Popiełuszko *Matka świętego*. Autorka biografii i znawca życia i działalności bł. ks. Jerzego Popiełuszki – *Cuda księdza Jerzego. Dlaczego nie wszyscy są uzdrawiani*. Autorka wywiadu – rzeki pt. *Rodzice Prezydenta. Z prof. Janiną Milewską-Dudą i prof. Janem Tadeuszem Dudą rozmawia Milena Kindziuk*. Stały współpracownik tygodnika „W sieci”, W sieci historii”, portalu wpolityce.pl.

Bibliografia:

Bóg jest miłością (J 4,16). VII pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny, Olsztyn 1999. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/warszawa_1_11061999.html (dostęp: 3.04.2017).

Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie mszy św. na lotnisku w Masłowie koło Kielc*, z dn. 3 czerwca 1991 r. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/14kielce_03061991.html (dostęp: 10.04.2017).

Jan Paweł II, *List do artystów*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/do_artystow_04041999.html (dostęp: 8.04.2017).

- Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005.
- Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne podczas drugiej pielgrzymki do Ojczyzny w 1983 r.*; <http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/539/pos/2/haslo/patriotyzm> (dostęp: 11.04.2017).
- Jan Paweł II, *Przemówienie w Parlamencie, Warszawa, dn. 11 czerwca, 1999 r.*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/warszawa_1_11061999.html (dostęp: 3.04.2017).
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w siedzibie UNESCO (Paryż, 2 czerwca 1980)*, <http://www.centrumjp2.pl/wp-content/uploads/2015/01/PRZYSZ-%C5%81O%C5%9A%C4%86-CZ%C5%81OWIEKA-ZALE%C5%BBY-OD-KULTURY-Jan-Pawe%C5%82-II-.pdf> (dostęp: 12.04.2017).
- Jan Paweł II, *Przemówienie II do Polaków w Watykanie, 22.10.1987 r.*, (<http://wpolityce.pl/kosciol/333980-to-jest-moja-matka-ta-ojczyzna-top-10-najwazniejszych-wezwan-sw-jana-pawla-ii-do-polakow-wideo>) (dostęp: 11.04.2017).
- Jaworski J., *Patriotyzm Jana Pawła II*, „Niedziela”, nr 29 (2012), s. 18-19.
- Jaworski J., *Podstawy patriotyzmu Jana Pawła II*, Lublin 2012.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Maciołka M. (oprac.), *Jan Paweł II w Polsce, 2-10 czerwca 1979. Przemówienia. Reportaże. Sprawozdania*, Poznań 1982.
- Norwid C.K., *Pisma wybrane*, oprac. J. W. Gomulicki, t. 4, Warszawa 1968.
- Ryś G., *Ojczyzna i naród w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Aspekt wychowawczy umiłowania Ojczyzny i Narodu w myśli Papieża Jana Pawła II. Materiały XVII Ogólnopolskiego Forum Szkół Katolickich*, Częstochowa 2006.
- Salij J., *Patriotyzm dzisiaj*, Poznań 2005.
- Sobór Watykański II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002.
- Zwoliński A., *Wprowadzenie do rozważań o narodzie*, Kraków 2005.